

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

2020

Karolína Kučerová

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**STUDIUM V OBLASTI PEDAGOGICKÝCH VĚD PRO UČITELE
ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ, PRAKTICKÉHO VYUČOVÁNÍ A
ODBORNÉHO VÝCVIKU**

2019-2021

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

Karolína Kučerová

**Nejčastější poruchy řeči u předškolních dětí v běžné MŠ a
u dětí mladšího školního věku**

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená závěrečná práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 30. 11. 2020

Karolína Kučerová

Anotace

Závěrečná práce s názvem *Nejčastější poruchy řeči u předškolních dětí v běžné MŠ a u dětí mladšího školního věku* je zaměřena na poruchy řeči. V teoretické části nastiňujeme charakteristiku řeči, vývojové etapy řeči, diagnostiku vad řeči a jejich vyšetření a popis základního rozdělení vývojových poruch řeči. V praktické části uvádíme práci s dítětem, které má vadu řeči, a zkoumáme ho z mnoha oblastí a rovin. Zaměříme se na setkání v mateřské či základní škole s vedením, pedagogy, rodiči i dítětem. Představíme edukační metody, které by měly vést ke zlepšení a začlenění do výchovného a vzdělávacího procesu.

Klíčová slova

Poruchy řeči, vady řeči, logopedie, diagnostika, vývojové poruchy, mateřská škola, základní vzdělávání.

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ONTOGENEZE ŘEČI (PŮVOD ŘEČI)	9
1.1 Řeč	9
2 KLASIFIKACE JEDNOTLIVÝCH ETAP VÝVOJE ŘEČI	11
2.1 Přípravné období vývoje řeči – předřečové období	11
2.2 Období vlastního vývoje řeči	11
2.3 Mladší školní věk.....	13
3 HLEDISKA OPTIMÁLNÍHO VÝVOJE ŘEČI	14
3.1 Školní zralost	14
4 PORUCHY ŘEČI	16
5 VYŠETŘENÍ ŘEČI	17
5.1 Druhy vyšetření.....	17
6 DIAGNOSTIKA	18
7 TYPY PORUCH ŘEČI	20
7.1 Opožděný vývoj řeči.....	20
7.2 Vývojová dysfázie	21
7.3 Dyslálie (Patlavost).....	21
7.4 Opožděný vývoj řeči u vývojových poruch řeči	22
7.5 Opožděný vývoj řeči při sluchových vadách	22
7.6 Opožděný vývoj řeči při vadách zraku	22
7.7 Opožděný vývoj řeči u morfologických vad mluvidel	23
7.8 Opožděný vývoj řeči u pervazivních poruch řeči	23
7.9 Opožděný vývoj u závažných neurologických onemocnění.....	23
7.10 Opožděný vývoj při postižení vývoje rozumových schopností	24
7.11 Opožděný vývoj řeči při nedostatečně stimulujícím okolí	24
PRAKTICKÁ ČÁST	25
8 INFORMAČNÍ SCHŮZKY	25
8.1 Seznámení s pedagogickým týmem.....	25

8.2	Schůzka s pedagogem	25
8.3	Schůzka s rodiči	26
8.4	Seznámení s dítětem	27
9	PRÁCE S DÍTĚTEM.....	28
9.1	Potřeby pro samotné vzdělávání dítěte	28
9.2	Samostatná práce s dítětem.....	29
10	ROZVÍJENÍ V OBLASTECH A ROVINÁCH	30
10.1	Rozvíjení dítěte v oblasti zraku	31
10.2	Rozvíjení dítěte v oblasti zvukového vnímání a zvukové paměti	31
10.3	Rozvíjení dítěte ve vnímání prostoru a času	31
10.4	Rozvíjení dítěte v motorické oblasti	32
10.5	Foneticko-fonologická rovina	32
10.6	Morfologicko-syntaktická rovina	33
10.7	Lexikálně-sémantická rovina	33
10.8	Pragmatická rovina	33
10.9	Pomůcky na rozvíjení dítěte	33
	ZÁVĚR	35
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	36
	SEZNAM ZKRATEK	38
	SEZNAM OBRÁZKŮ	39
	SEZNAM PŘÍLOH.....	40

ÚVOD

Vývojové poruchy řeči představují skupinu řečových poruch, které vzniknou v průběhu vývoje plodu, v prenatálním nebo postnatálním období dítěte do 1. roku věku. Ovlivňují komunikační proces a celkový psychomotorický a sociální vývoj dítěte. Pokud nejsou správně a včas diagnostikovány, mohou přetrvávat, nebo se zhoršovat v dalším období až do dospělosti. Léčba bývá dlouhodobá, komplexní a multidisciplinární. Poruchy řeči vzniklé v pozdějším věku mohou být prvním projevem jiného onemocnění.

Řeč je artikulovaný (nejčastěji zvukový) projev člověka sloužící ke komunikaci. Kromě mluvené řeči existuje ještě řeč psaná a vnitřní. V této práci se zaměřujeme na nejčastější poruchy řeči u předškolních dětí v běžné MŠ, zabýváme se charakteristikou řeči, vývojovými etapami řeči, její diagnostikou a vyšetřeními a základním rozdělením vývojových poruch u dětí předškolního a školního věku. Cílem je popis práce s dítětem, které trpí vadou řeči, a edukačních metod, které by měly vést k začlenění do výchovného a vzdělávacího procesu.

Využila jsem získané zkušenosti z pracovního prostředí, protože v současné době pracuji na základní škole na prvním stupni jako učitelka anglického jazyka a spolupracuji s asistentem pedagoga u žáků, kteří mají individuální vzdělávací plán. Práce asistenta pedagogiky je mi také velmi blízké. Inspirovalo mě prostředí mateřské školy, kam dochází můj syn a dále čerpám z osobní zkušenosti, jelikož s poruchami řeči se setkávám velmi často právě u dětí předškolního i školního věku hlavně ve svém okolí.

Dílním cílem teoretické části je charakteristika řeči, její původ, popis vývojových etap řeči, hlediska optimálního vývoje, teorie o poruchách řeči, její vyšetření a diagnostika a základní rozdělení vývojových poruch. Z této rozsáhlé problematiky se práce věnuje více základnímu rozdělení v předškolním a mladším školním věku.

Praktickou část realizujeme popisem, jak pracovat s dítětem, které má poruchu řeči, v 1. třídě na 1. stupni základní školy. Dále popíšeme, jak jsou důležitá setkání na počátku práce s novým dítětem. Tato část také pojednává o tom, jak moc je důležitá spolupráce pedagogického týmu, poradenských pracovníků a převážně rodičů. Dále jak by měla vypadat pedagogická činnost, jakým způsobem si můžeme získat důvěru

dítěte i rodičů a jak se snažíme dítě rozvíjet i v běžném vyučovacím procesu. Sama mám s takovými setkáními bohaté zkušenosti, a tak mohu potvrdit, že spolupráce se všemi složkami je velmi důležitá, abychom pomohli dítěti komplexně.

V praktické části jsem využila své zkušenosti pedagoga na prvním stupni základní školy. Péče o dítě s vadou řeči je úkol, na který nahlížím z mnoha rovin. Komunikaci v této práci sleduji nejen z hlediska jazyka, ale i z pohledu dalších sociálních kontaktů a celkového správného rozvoje člověka.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ONTOGENEZE ŘEČI (PŮVOD ŘEČI)

Ontogeneze řeči je „přirozený proces osvojování si porozumění, vyjadřování a používání komunikačních schopností jako komplexního systému znaků a symbolů ve všech jeho formách v rámci vývoje člověka“.¹ Řeč se vyvíjí od počátku života (již v prenatálním stádiu). Jde o proces zcela spontánní, který probíhá v prvních letech života a jedinec ho nemůže nijak ovlivňovat. Neprobíhá však samostatně, ale ovlivňují ho různé činitele jako je socializace, rozvoj myšlení, vývoj motoriky a senzoryckého myšlení. „V ontogenezi řeči se jazykové roviny prolínají, jejich vývoj probíhá v jednotlivých časových úsecích současně.“² Vývoj řeči se dělí do několika období, jež nemají dané pevné hranice, které by striktně určovaly jejich délku. Ta u jednotlivých etap a různých jedinců může být jinak dlouhá, ale s ohledem na další vývoj řeči nemůže být žádná etapa přeskočena. Definice těchto etap však bývá různými odborníky definována různými způsoby, avšak základní rozdělení zůstává neměnné.

1.1 ŘEČ

Lidská řeč a jazyk jsou jedním nejdokonalejších prostředků komunikace. Řeč můžeme definovat tak, že je to „obecná lidská schopnost užívat výrazových, neboli sdělovacích prostředků.“³ S pomocí řeči si jedinci mohou předávat informace, které dávají smysl, a to díky zvukovému, písemnému nebo jinému kódu, který používají. Toto nám mohou přiblížit jednotlivé fáze komunikace, kterými jsou: 1. ideová geneze, která produkuje vznik myšlenky, 2. kódování, které vyjadřuje myšlenku v symbolech, slovech, znacích apod., 3. přenos, kterým přenášíme symboly od odesílatele vůči příjemci, 4. příjem, kterým příjemce přijímá symboly od odesílatele, 5. dekódování,

¹ KAPALKOVÁ, Svetlana. *Vývin řeči*. In: KEREKRÉTIOVÁ, A. *Základy logopédie*, str. 96

² KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*, str. 37

³ LECHTA, Viktor. *Terapia narušenej komunikačnej schopnosti*

kterým příjemce interpretuje přijaté symboly a 6. akce příjemce, která je vyvolaná přijatou zprávou.⁴

Jiná definice se naopak vztahuje k řeči z hlediska biologického: „*Řeč se vztahuje k mechanismu mluvení a zahrnuje pohyby jazyka, rtů, čelistí, tváří, hrdla k produkci hlásek a také zahrnuje elementy dýchání a mechanismy tvoření hlasu.*“⁵ Řeč nemá funkci pouze komunikační, ale také je prostředkem formulace myšlenek a může sloužit jako zobrazení vnějšího světa nebo vnitřních psychických pocitů. Zajišťuje jí systém jednotlivých částí mozku, které tvoří složitou vzájemně propojenou síť.

„*Základní složky řeči jsou:*

- 1) *segmentární úroveň (struktura jazyka),*
- 2) *suprasegmentární (melodie, přízvuk, a dynamika) – mohou dodat sdělení úplně jiný význam,*
- 3) *extralingvální (mimika, gesta) – viditelná řeč.“⁶*

⁴ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*

⁵ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. str. 175-176

⁶ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 19

2 KLASIFIKACE JEDNOTLIVÝCH ETAP VÝVOJE ŘEČI

Vývojové období a jednotlivé etapy jsou různými autory popisovány odlišně. Ze zdrojů použitých k této práci je u převážné většiny autorů shodné rozdělení vývoje řeči, a to na přípravná stádia (předřečové období) a stádia vlastního vývoje řeči. Tato období na sebe navazují přibližně okolo jednoho roku života dítěte.

2.1 PŘÍPRAVNÉ OBDOBÍ VÝVOJE ŘEČI – PŘEDŘEČOVÉ OBDOBÍ

Počátek tohoto období je považován již před narozením dítěte a trvá přibližně do jednoho roku života. Tato fáze vývoje znamená pro dítě osvojování zručnosti a návyků, což je budoucím základem pro vznik skutečné řeči. Tyto aktivity dítěte můžeme klasifikovat jako předverbální nebo také jako neverbální aktivity. Mezi předverbální projevy patří například křik, broukání, žvatlání a jsou úzce spojeny s budoucí mluvenou řečí dítěte. Později zanikají a jsou nahrazeny verbálními projevy. Naopak neverbální aktivity, mezi které patří například tělesný kontakt při kojení nebo zrakový kontakt, nejsou pokaždé spojeny s budoucí mluvenou řečí, ale přetrvávají po celý život v podobě gest, mimiky či ukazování.

Přípravné období vývoje řeči je složeno ze tří na sebe navazujících období. Jsou to období: křiku, žvatlání a rozumění mluvené řeči.

2.2 OBDOBÍ VLASTNÍHO VÝVOJE ŘEČI

Počátek období vlastního vývoje řeči probíhá kolem prvního roku života dítěte. Jednotlivé etapy můžeme popsat takto:⁷

1. stadium emocionálně volní:

Toto období můžeme nazvat jako počáteční pro vlastní vývoj řeči. Ve chvíli, kdy dítě začíná chodit, objevuje se u něj první slovo. Slovní zásoba v tomto období je

⁷ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*

průměrně 5–7 slov. Svými slovy děti vyjadřují přání, potřeby, city i prosby. Slova bývají nezřetelná a pro okolí špatně srozumitelná. Nejčastěji se jedná o slova ham, báb, mňam, bum nebo máma, táta, bába atd.

2. stadium asociačně-reprodukční:

Okolo druhého roku dítěte se i jeho slovní zásoba rozšiřuje mnohem více, a to na 270–300 slov, z nichž preferuje především pasivní slovní zásobu. Dále se objevují první jednoduché věty, avšak slovosled nebývá správně, slova jsou dítětem komolena a je pro něj těžké vyjádřit se správnými tvary.

Věk okolo tří let je pro nás znamením, že pokud dítě nemá dostatečně rozvinutou řeč, nejeví zájem o mluvený kontakt a slovní zásoba stagnuje, může dojít k tzv. fyziologické nemluvnosti. U takového problému je nutné co nejdříve zjistit příčinu a odstranit tuto vadu.

3. stadium logických pojmů;

Velmi důležité období, které probíhá okolo třetího roku dítěte. Nazýváme ho obdobím logických pojmů, kdy se slova pro dítě stávají všeobecnými slovy s určitým obsahem. Dítě má v této fázi ve svém slovníku okolo 1000 slov. Dokáže pojmenovat věci, se kterými se běžně přes den setkává a rozeznává určité pojmy, např. den a noc.

4. stadium intelektualizace řeči:

V posledním vývojovém stádiu dochází k vývoji řeči po stránce logické. U dětí začíná probíhat mezi třetím až čtvrtým rokem života. Dítě je schopné své myšlenky vyjadřovat po formální i obsahové stránce s jistou přesností. Rozšiřuje se slovní zásoba, je zkvalitňován řečový projev a dochází k ujasňování gramatických norem. Vývoj řeči je dokončen někdy okolo sedmého roku věku dítěte, kdy dozrává centrální nervová soustava. Tento věk by měl být hraniční pro to, aby již dítě mělo správnou výslovnost podle norem mateřského jazyka.

Celkový vývoj řeči je však velmi individuální proces, který nemá pevně dané normy. Jednotlivé etapy nemají přesné časové ohraničení, mohou na sebe plynule navazovat, nebo se krátce překrývat.⁸

Také rodina v tomto procesu hraje nesmazatelnou roli: „*Schopnost samostatně se vyjadřovat je přímo úměrná tomu, jak se dospělí dítěti věnovali. A tak jsou mezi předškolními dětmi velké rozdíly.*“⁹

2.3 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

O mladším školním věku hovoříme ve chvíli, kdy dítě vstupuje do školy, tedy mezi šesti a sedmi lety, naopak končí přibližně mezi jedenáctým až dvanáctým rokem. Konec tohoto období máme především spjatý s prvními známkami dospívání, s hormonální změnou i změnou psychickou. Pro toto období je velmi charakteristické, že dítě chce pochopit okolní svět tak, jak ve skutečnosti je. Právě tento vývoj můžeme sledovat v řeči dítěte, v kresbách, v písemných projevech, čtenářských preferencích či hře.

Vývoj řeči radíme mezi velice důležitý a složitý proces, kterým se vedle logopedie zabývá celá řada dalších odborníků z jiných medicínských odvětví, jde např. o psychologii, lingvistiku, pediatrii, pedagogiku, neurologii, sociologii a další.

⁸ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*

⁹ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*, str. 17

3 HLEDISKA OPTIMÁLNÍHO VÝVOJE ŘEČI

Vývoj řeči u dětí je složitý proces, na který má vliv mnoho činitelů. K řečovému osvojení je potřeba v různé míře podíl vnitřních i vnějších faktorů, které se musí u dítěte sledovat (vývoj řeči dítěte, celkový psychický vývoj a vnější prostředí působící na dítě).

Pro správnou ontogenezi řeči u dětí musíme mít tyto nezbytné předpoklady:

- nepoškozená centrální nervová soustava;
- normální intelekt;
- normální sluch;
- vrozená míra nadání pro jazyk;
- adekvátní sociální prostředí (otázka stimulace k řeči).¹⁰

Dále sem můžeme přiřadit:

- úroveň zrakové percepce a motorických schopností.¹¹

3.1 ŠKOLNÍ ZRALOST

Základem pro úspěch ve školním prostředí závisí mimo jiné na rozvoji řeči. Ta řídí lidskou činnost a zajišťuje kvalitní rozvoj v celé škále chování a prožívání. Dítěti napomáhá mimo jiné k pamatování a porozumění. Školní zralost dítěte se zkoumá ještě před nástupem dítěte do školy. Vypovídá o psychické i fyzické připravenosti na školu. Pokud dítě není schopné v jednoduchých souvětích vylíčit své zážitky, je to signál opoždění nebo narušení vývoje řeči a jazyka.

Kritéria školní zralosti při vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně jsou tato:

- Dítě by mělo nakreslit lidskou postavu, která má hlavu, trup a končetiny.
- Dítě zvládne obkreslit různé tvary a znaky podle předlohy, dokáže napodobit písmena apod.

¹⁰ JEDLIČKA, Ivan. *Vývoj řeči*. In: ŠKODOVÁ, E. JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*, str. 93-94

¹¹ Tamtéž

- Dítě prokáže své orientační a rozlišovací schopnosti, a to tak, že se orientuje v přírodě, v sociálním prostředí, v čase, v prostoru apod.
- Dítě prokáže reprodukční schopnosti tak, že dokáže zopakovat větu, která má šest až sedm slov.
- Dítě prokáže náležité řečové předpoklady, přiměřeně vyslovuje hlásky a slabiky.¹²

„Dítě přichází do školy s praktickou znalostí gramatické stavby mateřského jazyka. Slovní tvary umí používat v podstatě správně: skloňuje, časuje, spojuje slova do vět. Ale dítě přichází do školy s poměrně chudým slovníkem a s některými chybami při vyslovování jednotlivých hlásek; často se vyskytují nedostatky při vyslovování „r“ a při sykavkách, projevuje se i nedostatečná schopnost rozlišovat jednotlivé fonémy.“¹³ Přesto někteří autoři uvádí, že do sedmi let je tolerována nesprávná výslovnost hlásek r a ř.¹⁴

Jak jsme zmínili výše, rodina je ve vývoji řeči nezastupitelná. Rozdíly v obsahu řeči, v preferenci slovních druhů, ve slovní zásobě apod. jsou zřetelné převážně u rodin, které jsou kulturně a sociálně nízko postavené. Rozdíly můžeme vidět také mezi chlapci a dívkami.

¹² ZORMANOVÁ, Lucie. *Složky školní zralosti*

¹³ KURIC, Josef a kolektiv. *Ontogenetická psychologie*, s. 167

¹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Jarmila KLÉGROVÁ. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*

4 PORUCHY ŘEČI

Poruchy řeči u dětí jsou v dnešní době velmi rozšířeným fenoménem a řadí se mezi jeden z nejčastěji objevujících se problémů, a to zejména u dětí předškolního věku. Tyto předškolní děti mívají vady řeči různého typu a stupně – od té poruchy, která se časem sama upraví, až po ty, které mohou mít vliv na celý život a způsobit jedinci velký handicap.

Vývojovou poruchu řeči můžeme klasifikovat jako řeč, která svojí formou a rozsahem neodpovídá věku daného dítěte. Jeden z hlavních předpokladů je, zda dítě disponuje schopností porozumění. Pokud má dítě v běžném prostředí s jazykovou aktivitou tuto schopnost sniženu, může to být alarmujícím příznakem řečové poruchy.

S dětmi, které trpí poruchami vývoje řeči, se zabývá obor logopedie. Řeší odstraňování řečových vad a poruch artikulace, shromažďuje poznatky o normě a patologii v oblasti komunikačního procesu u člověka. Aplikuje poznatky ostatních oborů do praktické péče o osoby (děti), které mají poruchy řečové komunikace.

V České republice v současné době působí tři hlavní logopedické organizace:

1. Asociace logopedů ve školství,
2. Asociace klinických logopedů,
3. Logopedická společnost Miloše Sováka.

Tyto společnosti se věnují rozvoji tohoto oboru u nás a zpracovávají mnohá témata, která s tímto oborem souvisí.

5 VYŠETŘENÍ ŘEČI

„Základem vyšetření je zjištění retrospektivních údajů v rámci podrobné anamnézy rodinné, osobní a sociálně pracovní.“¹⁵ Poznatky od rodičů dítěte bývají někdy zkreslené, ale vzhledem ke genetickým vlivům je podstatné mít o nich informace. „Důležité jsou údaje o chování v rodině a ve skupině dětí, údaje o jeho adaptačních projevech, o vývoji výkonové motivace.“¹⁶

5.1 DRUHY VYŠETŘENÍ

1. Vyšetření porozumění řeči – vyšetření sluchu, orientace v předmětech a v obrázcích.
2. Vyšetření řečové exprese – způsob vyšetření se řídí věkem dítěte, stupněm rozumových schopností a jakou má dítě poruchu řeči (zda vůbec dítě komunikuje).
3. Vyšetření instrumentální – vyšetření artikulačního svalstva, plynulost řeči, monitoring dýchacích pohybů, vyšetření hrubé a jemné motoriky, grafomotoriky, motoriky, orofaciální oblasti, motorika mluvidel, vyšetření kresby.
4. Pomocná, konziliární vyšetření – psychologické vyšetření, vyšetření laterality, vyšetření čtení a psaní u dětí školního věku, neurologické vyšetření, EEG vyšetření.¹⁷

¹⁵ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 26

¹⁶ DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*, str. 86

¹⁷ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 26-29

6 DIAGNOSTIKA

Jestliže nám vývoj dítěte umožní provést vyšetření, provádí se diagnostika obvykle ve 3 letech dítěte. Proces diagnostiky je dlouhodobý a je nutná spolupráce všech odborníků. Mezi odborníky, kteří diagnostikují dítě a spolupracují s pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry nebo i centry rané péče, patří:

- Pediatr – provádí tříletou preventivní prohlídku. Pokud zjistí vývojové odlišnosti, posílá dítě na další odborná vyšetření.
- Foniatr – vyšetření se skládá z vyšetření hlasu a sluchu. Součástí je popis a analýza diagnózy.
- ORL – jeho úkolem je prozkoumat hybnost mluvidel, zjistit, jaká je hybnost podjazykové uzdičky ve vztahu k hybnosti špičky jazyka, posoudit tvar a hybnost měkkého patra, podstatné je postavení čelisti a skus.
- Neurolog – vyšetření je prováděno pomocí EEG, zachycuje elektrickou aktivitu mozku a zaznamenává průběh křivky – drobný neurologický nález.
- Psycholog – provádí vyšetření rozumových schopností dítěte, zjišťuje, jaké je jejich rozložení a vztah mezi verbální a neverbální složkou. Hodnotí, jaká je úroveň socio-emočního vývoje a předškolní zralosti, aby bylo zřejmé, jaká může být kladena na dítě zátěž a zda vzhledem k vyhodnocení zralosti není vhodné hledat příslušné předškolní zařízení.
- Logoped – vyšetření hlasové exprese.
- Speciální pedagog – pokud dítě absolvuje všechna potřebná vyšetření, je odesláno do pedagogického centra, foniatrických či logopedických pracovišť nebo do center alternativní komunikace.

Shora uvedená centra poskytují poradenskou podporu dětem od 3 let do ukončení školní docházky. Spolupracují s předškolními zařízeními a vypracovávají doporučení

na zpracování individuálního plánu dle stupně podpůrného opatření. Včasné a správné určení diagnózy je důležité pro kladný rozvoj dítěte a pro jeho pozdější školní zralost.¹⁸

¹⁸ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*

7 TYPY PORUCH ŘEČI

„Poruchou řeči nazýváme výraznou odchylku ve zvukové podobě mluveného projevu, a to jako celku nebo v jednotlivých částech, dále neschopnost mluvu používat a také neschopnost řeči rozumět.“¹⁹ Pokud se jedná o poruchu, při které dítěti není rozumět, jde o poruchu dorozumívání neboli komunikačního procesu. V současné době existuje mnoho poruch řeči od těch lehčích, jako je například porucha výslovnosti hlásek – patlavost, až po závažnější, jako je breptavost a koktavost, a nakonec až po poruchy velice závažné. Míru závažnosti určuje obtížnost odstranění nebo zlehčení její formy a celkový dopad na zdravotní stav určitého jedince.

Poruchy řeči můžeme rozlišovat podle toho, zda se jedná o poruchy řeči od narození, poruchy řeči v útlém dětství, poruchy řeči částečně vyvinuté nebo poruchy řeči vyvinuté. To, jak se vady řeči objevují v různých stádiích vývoje, je různorodé. Nejčastější jsou však poruchy mluvené řeči, především poruchy výslovnosti. Zásadní roli při vzniku vad řeči má vývoj, jehož narušení vzniká různým způsobem. K opoždění může dojít i bez zřetelné příčiny, příčina je zřejmá nebo je vývoj narušen jiným způsobem.

7.1 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI

Řeč dítěte rozvíjí myšlení, má vliv na jeho psychické schopnosti, což se díky opožděnému vývoji zpomaluje. Formování osobnosti dítěte je tak pomalejší. Tento opožděný vývoj se projevuje kolem třetího roku života – dítě nemluví, nejeví zájem o mluvený kontakt, používá pár slov či vůbec žádné.

Příčiny tohoto opoždění mohou být různé: porucha sluchu, narušení mluvidel, postižení mozku, celková zaostalost dítěte, genetické predispozice, citové strádání, narušený intelekt, nepodnětné rodinné prostředí, vada zraku, vada autistického spektra aj. Příčin může být mnoho a záleží na odborné péči, typu i formě poruchy.²⁰

¹⁹ KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návod pro praxi*, str. 31

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*

Opakem může být dítě, jehož zdravotní stav je v normě, avšak jeho slovní zásoba je jednoduchá, dítě se vyjadřuje pouze s pomocí několika slov apod. V takovém případě se situace mezi třetím až pátým rokem může vyrovnat.²¹

7.2 VÝVOJOVÁ DYSFÁZIE

Jedná se o poruchu, kdy dítě dobře slyší, ale má potíže s osvojováním mateřského jazyka. Dítě nezvládá zpracovávat řečový signál, mluvené řeči nerozumí, nevybavuje si některé pojmy, a tak ani vývoj řeči neodpovídá věku dítěte.

Pro takové dítě jsou velmi důležité smyslové podněty – hra pomocí zvuků, poznávání barev, tvarů, kresba, práce s rytmem aj. Při dostatku takových podnětů můžeme pomoci k rychlejšímu vyzrání mozku jako celku.

7.3 DYSLÁLIE (PATLAVOST)

Patří mezi nejčastější poruchu řeči u dětí a dospělých. Jedná se o poruchu, pro kterou je charakteristická vadná výslovnost jedné nebo více hlásek, avšak ostatní hlásky jsou vyslovovány správně. Tyto výslovnostní vady jsou nejčastější poruchou, která se vyskytuje právě na prvním stupni základních škol. Někteří autoři dokonce uvádí, že až čtvrtina žáků prvních tříd trpí dyslalickou vadou řeči.

Jaké jsou příčiny dyslalie?

Především jsou to poruchy sluchu, nesprávný řečový vzor, nezralost motorických (pohybových) dovedností, poruchy fonemického sluchu (dítě nedokáže sluchově rozlišovat jednotlivé hlásky např. C - Č, S - Š, Z - Ž apod.), nezralost úrovně zrakového vnímání, pohlaví dítěte (2/3 chlapců), neustálé napomínání dítěte za nesprávnou výslovnost, nedostatek projevovaných citů, děti s mentální retardací a ADHD, odchylky mluvidel (přirostlá podjazyková uzdička, defekty chrupu, apod).²²

²¹ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*

²² DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 30

7.4 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI U VÝVOJOVÝCH PORUCH ŘEČI

„Vývojová porucha řeči je porucha získávání, osvojování si normální komunikační schopnosti adekvátně věku,“²³ díky které se snažíme zjistit, zda se jedná o problémy sluchové či jazykové. Hledáme spojitost mezi vadným řečovým projevem a porušenou řečovou percepcí. U nás se tradičně užívá pojem vývojová dysfázie.

Podle příznaků rozdělujeme vývojovou dysfázii na expresivní, receptivní a smíšenou formu. Mezi nejčastější formy patří expresivní a smíšená.

Expresivní – komunikace dítěte je neverbální, dítě má problém vyslovit hlásku nebo slovo, porozumění je v normě. Dítě má menší slovní zásobu.

Receptivní – opoždění řeči dítěte není výrazné, slovník dítěte může být zcela v normě, ale dítě nechápe význam slov. Často užívá větné fráze.

Smíšená – dítě má špatné porozumění řeči a následné vyjadřovací schopnosti. Prolínají se zde obě roviny expresivní a receptivní dysfázie.²⁴

7.5 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI PŘI SLUCHOVÝCH VADÁCH

Záleží, jaký je stupeň postižení sluchu ve chvíli, kdy se na sluchové postižení přijde, a zda je dítě vybaveno sluchadly nebo jinou kompenzací. Pokud se dítě se sluchovou vadou narodí nebo ji v ranném dětství získá, je vývoj řeči opožděný vždy. Pokud jde o nedoslýchavost, může být jen lehké opoždění s výraznější poruchou výslovnosti sykavek. Jinak je dítěti dobře rozumět. U vážných sluchových vad je kromě obsahové stránky řeči narušen i další faktor, hlavně melodie. Hlavní roli v rozvoji řeči hraje vždy intelekt dítěte.²⁵

7.6 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI PŘI VADÁCH ZRAKU

Zrakové vnímání má vliv nejen na vývoj řeči, ale i na celkový rozvoj jemné a hrubé motoriky.

²³ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 34

²⁴ DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*

²⁵ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatrie*, str. 34

7.7 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI U MORFOLOGICKÝCH VAD MLUVIDEL

Morfologickými vadami mluvidel myslíme převážně rozštěpy, uzdičky apod. Tato vada není sama o sobě příčinou opožděného vývoje řeči. Dítě rozumí významu slov, ale mluví méně, i když má dostatečnou slovní zásobu. Hůře vyslovuje jednotlivé hlásky a díky výslovnosti vzniká špatná srozumitelnost řeči, která ale po obsahové stránce nemá chyby.

7.8 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI U PERVAZIVNÍCH PORUCH ŘEČI

Jde o těžké vývojové poruchy, kde je narušen hlavně vývoj sociálních vztahů a dovedností, které hrubě narušují kompletní adaptivní chování dítěte.²⁶

7.9 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ U ZÁVAŽNÝCH NEUROLOGICKÝCH ONEMOCNĚNÍ

Do této skupiny patří celá řada poruch vývoje řeči, „*kteřé mohou být způsobeny narušenou recepcí zpracováním řečového signálu v mozku, poraněním mozku, případně jeho toxickým postižením.*“²⁷

Řadíme sem:

- „*afázie,*
- *vývojová dysfázie,*
- *vývojová dysartrie,*
- *fetální alkoholový (drogový) syndrom,*
- *dětská mozková obrna,*
- *poruchy řeči při různých neurologických onemocnění.*“²⁸

²⁶ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatric, str. 35*

²⁷ KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návody pro praxi, str. 40*

²⁸ KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návody pro praxi, str. 40*

Při onemocnění dětské mozkové obrny je jedním z příznaků dysartrie. Děti s tímto postižením mají ve většině případů poruchu řeči a obvykle i poruchu rozumových schopností. Objevuje se porucha koordinační schopnosti artikulačního svalstva. Často se objevuje porucha polykání (dysfagie).

7.10 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ PŘI POSTIŽENÍ VÝVOJE ROZUMOVÝCH SCHOPNOSTÍ

Nezbytnou podmínkou pro rozvoj řeči je intelekt. Vývoj řeči je závislý na postižení rozumových schopností jedince a s tím souvisí i další mentální kapacita rozvoje řeči. Rozvoj řeči je ovlivněn nejen: „*IQ jedince, logopedickou péčí, ale také korekcí mluvidel.*“²⁹

7.11 OPOŽDĚNÝ VÝVOJ ŘEČI PŘI NEDOSTATEČNĚ STIMULUJÍCÍM OKOLÍ

Vliv mluvního vzoru a sociálního prostředí má velký vliv na řečový rozvoj dítěte. Kvalita sociálních vazeb a emocionálního prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, ovlivňují prožívání dítěte, což vede ke stimulaci řeči. Rodina je hlavním zdrojem rozvoje všech vlastností dítěte, a to i intelektu. Do určité míry mohou být rodinné vlivy podmíněny dědičností.³⁰

²⁹ KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návod pro praxi*, str. 39

³⁰ DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatric*, str. 37

PRAKTICKÁ ČÁST

8 INFORMAČNÍ SCHŮZKY

8.1 SEZNÁMENÍ S PEDAGOGICKÝM TÝMEM

Naším prvním krokem bude oslovení ředitele základní školy, aby nám bylo umožněno podrobně projít a prostudovat dokumentaci dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami. To bude důležitým podkladem pro další komunikaci se speciálním pedagogem a přímým pedagogem dítěte, který má podíl na podpůrných opatřeních, která byla dítěti uložena.

Jakmile nastudujeme danou dokumentaci, zažádali bychom o společné setkání s ředitelem, speciálním pedagogem a přímým pedagogem dítěte, abychom se domluvili na konkrétní náplni naší práce, která se vztahuje k pozici asistentky pedagoga. Poté kolegy seznámíme s naší kvalifikací a ujistíme je, že si případně nastudujeme další odborné metodické postupy a pomůcky, které můžeme u daného dítěte aplikovat. Zároveň je ujistíme, že budeme respektovat jejich znalosti a zkušenosti a aktivně se zapojíme při výchovně vzdělávacích činnostech tak, abychom se mohli stát právoplatným a rovnocenným členem pedagogického týmu.

8.2 SCHŮZKA S PEDAGOGEM

Pokud je u dítěte zjištěna vada řeči, je důležité, aby efektivně fungovala spolupráce s pedagogem dítěte. Pokud nechceme, aby v budoucnosti docházelo k nedorozuměním a konfliktům, je důležité se s pedagogem domluvit, zda s dítětem pracovat samostatně nebo v kolektivu, nebo jakým způsobem bychom měli tyto aktivity střídat. Dále bychom také měli vymezit činnosti, které od nás bude pedagog vyžadovat v rámci vzdělání dítěte. Je známo, že výukový plán a děti vede třídní pedagog. Naší náplní práce může být i hodnocení a evidování pokroků dítěte, nebo i pomoc při tvorbě IVP (individuálního vzdělávacího plánu), za který v konečné řadě stejně zodpovídá pedagog.

Ze své zkušenosti vzdělávání na 1. stupni vím, že spolupráce s asistentem pedagoga může být velmi přínosná. Asistent mi umožní soustředit se na ostatní žáky a pomůže našemu žákovi s tím, na co sám nestačí, co potřebuje například více vysvětlit, ukázat, pomaleji představit apod. Setkání s rodiči mi může podat ještě více informací o žákovi a o tom, jak mohu na celou situaci nahlížet komplexněji.

8.3 SCHŮZKA S RODIČI

Setkání s rodiči může být z velké části ovlivněno tím, jak se rodiče vyrovnali s poruchou řeči dítěte, a to i podle toho, jak je daná porucha závažná. Naší snahou by mělo být získání jejich důvěry a poté je seznámit s individuálním plánem vzdělávání, který by měli písemně potvrdit, a začleňováním do kolektivu. Důležité je zjistit od rodičů základní informace o tom, co má dítě rádo, jaké aktivity, oblíbené hračky nebo konkrétní hračku (např. plyšová hračka), a naopak, co dítě nerado dělá, s čím má problém, co u něj vyvolává negativní emoce atd.

Abychom na nic nezapomněli, je dobré si vytvořit krátký soubor otázek, se kterými budeme pracovat. V příloze této závěrečné práce uvádíme dotazník, který nám může pomoci s odpověďmi na mnoho témat a okruhů, které potřebujeme o dítěti zjistit. Otázky můžeme doplňovat na základě toho, jakým způsobem a kam je směřujeme..

Vzhledem k vadě řeči, kterou dítě má, bychom se nejprve zeptali, jaké je komunikační zázemí rodiny. Na toto téma zavádíme otázky typu: Povídate si doma, když se společně sejdete? Vyprávíte si, o čem jste společně četli? Vymýšlí si dítě rádo příběhy? Tyto otázky nás mohou navést směrem, kterým chceme zjistit, jak probíhá komunikace v rodině.

Dalším možným okruhem, který nám může o dítěti mnoho říct, jsou otázky typu: Hraje si dítě rádo s hračkami? Hraje si dítě samo, nebo k tomu potřebuje dospělého? Spí Vaše dítě samo v posteli, nebo s Vámi? Odpovědi na tyto otázky nám mohou dokreslit, do jaké míry je dítě samostatné. Také otázka, zda se dítě stará o domácí zvíře (pokud ho má), je položena z důvodu, abychom zjistili, do jaké míry má zodpovědnost za jinou živou bytost a jak dokáže být trpělivé.

V neposlední řadě je vhodné také zjistit, jak vypadá kresba dítěte. Pokud by na naše setkání rodiče přinesli několik výkresů, je to ideální způsob, jak dítě ještě lépe poznat. Můžeme si všimnout práce s prostorem, barevnosti, tématu aj. K výtvorům mohou směřovat další podotázky typu: Poznáte vždy, co dítě nakreslilo? Vypráví Vám dítě o tom, co nakreslilo? Jaká témata nejčastěji kreslí? Která výtvarná činnost dítě nejvíce baví? Vytváří dítě obrázky, aby Vás potěšilo? Případně aby potěšilo své prarodiče/sourozence/kamarády?

Také otázky na stravovací návyky či rodinné zázemí nám mohou mnohé napovědět. Společně strávený čas je velmi důležitý pro všechny zúčastněné (dítě, rodiče či prarodiče), a proto se snažíme zjistit další informace o tom, jak rodina funguje společně a jak bychom jim mohli dále pomoci.

Závěrem bychom rodiče povzbudili, aby se společné práce nebáli. Pokud přispějí svou aktivitou také oni, je to ideální stav, na kterém můžeme stavět další aktivity s dítětem. V neposlední řadě je také velmi důležité dát rodičům kontakt na pedagoga i asistenta pedagoga a ujistit je, že se na ně mohou kdykoliv obrátit.

8.4 SEZNÁMENÍ S DÍTĚTEM

První setkání s dítětem bychom uskutečnili ve třídě, do které dítě patří. Nejdříve bychom ho pozorovali při jeho chování k vrstevníkům a pedagogovi. Zaměřili bychom se na jeho emocionální stránku, jak s danými emocemi umí pracovat, jak je samostatné, jak se orientuje v daném prostředí, jak reaguje na nečekané události, jaká je jeho úroveň verbální a neverbální komunikace. První setkání bychom zvolili nenásilnou formou, kdy bychom se např. zapojili do společné hry, kde by byly zapojeny všechny děti i konkrétní dítě. Naším cílem by bylo získat si důvěru dítěte. Od toho se odvíjí pokrok, který dítě v rámci začleňování a vzdělávání může v kolektivu udělat.³¹

³¹ BAŘINKOVÁ, Zonna a kol. *Spolupráce s asistentem pedagoga: metodika*

9 PRÁCE S DÍTĚTEM

9.1 POTŘEBY PRO SAMOTNÉ VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE

Jak již bylo zmíněno výše, ze setkání s vedením školy, pedagogem a rodiči se dozvíme mnoho informací o dítěti. Nejvíce však získáme pozorováním a seznámením se s dítětem samotným. Abychom k sobě našli cestu, je potřeba zajistit několik bodů, které nám pomohou ve vzdělávání.

1. Dítě musí cítit pocit bezpečí, aby vědělo, že nám může důvěřovat a že mu budeme naslouchat v jeho přáních a potřebách. Bezpečné a podněcující prostředí pomáhá k vyšší motivovanosti, a tedy i k vyšší úspěšnosti ve vzdělávání a dílčím pokrokům.

2. Vzájemná komunikace. Je nutné, abychom na dítě nejen mluvili my, ale také aby mluvilo směrem k nám. Jedině vzájemnou komunikací se nám podaří pomalými kroky odstranit výše zmíněnou vadu řeči.

3. Relaxační koutek, nebo místo vyhrazené na odpočinek. Strávený čas ve škole a mnoho hodin strávených učením člověka, především malé dítě, vyčerpá. Z toho důvodu jsou velmi důležité přestávky, které pomohou dítěti se zrelaxovat a odpočinout si.

4. Podporovat sebevědomí, chválit i za malý pokrok nebo úspěch.

5. Nekritizovat. Kritika pouze dítě strhne zpět dolů. Dokonce se může stát, že nám přestane důvěřovat a přestane s námi komunikovat. Vždy je lepší zvolit jiný způsob komunikace.

6. Nastavit jasná pravidla a hranice – tohle můžeš a tohle nesmíš! Při stanovování pravidel a hranic je důležité, aby si je dítě samo osvojilo. V takovém případě je nejlepší, když se samo podílí na jejich stanovování. Ze stanovování pravidel můžeme udělat hru, případně si některá namalovat. Když z nich uděláme například plakát a dáme je na místo, kde budou vidět, je to pro nás jedině přínosem. Pravidla, která jsme si sami určili, jsou pro nás přijatelnější než ta, která nám byla zadána někým jiným.

7. V rámci odměňování mohou být přislíbeny společné aktivity – zapojení všech dětí do těchto aktivit. V takovém případě u dítěte rozvíjíme mimo jiné sociální vztahy. Ty jsou pro něj velmi důležité, v pozdějším věku i nepostradatelné.

8. Znalost komunikačních dovedností dítěte a zapojování ostatních dětí do komunikace s ním.

9. Snažit se, aby dítě bylo samostatné. Pokud danou věc dokáže samo, nedělat jí za něj.

10. Snažit se o vybudování sociálních vztahů a vazeb s jeho vrstevníky. To budujeme společnými aktivitami, komunikací a dalšími možnými způsoby.

11. Vést dítě k trpělivosti, vytrvalosti, soustředění a nepodléhat negativním emocím, když se něco nepodaří. Jsou situace, která nás mohou vyvést z míry, ale musíme mít na mysli cíle, kterých chceme dosáhnout a za každou cenu být profesionální.

12. Být mu oporou v jeho zájmech.

13. Používat didaktické postupy a pomůcky.³²

9.2 SAMOSTATNÁ PRÁCE S DÍTĚTEM

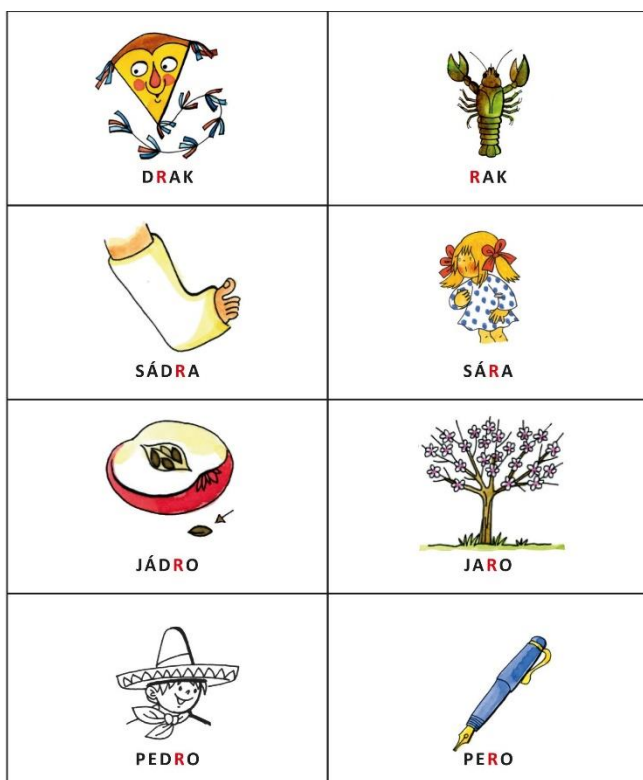
Před samotným rozvíjením dítěte v daných rovinách musíme zjistit, kde jsou jeho silné a slabé stránky. Musíme brát v úvahu, že jednotlivé funkce jsou navzájem propojeny a vzájemně se ovlivňují. Nelze tedy určitou oblast rozvíjet samostatně.³³ Při zpracování úkolu je podstatné nastavit obtížnost úkolu tak, aby bylo pro dítě přiměřené – ani moc lehké a ani příliš těžké. Důležitý je i náš přístup k dítěti a k dané profesi. Měli bychom mít pozitivní přístup, trpělivost, schopnost uznat své chyby a respektovat toto povolání se vším, co k němu patří.

³² KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*

³³ DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*

10 ROZVÍJENÍ V OBLASTECH A ROVINÁCH

V této kapitole praktické části uvedeme několik pracovních listů, se kterými můžeme pracovat při vadě řeči. Z publikace zabývající se logopedií jsme vybrali několik cvičení, která procvičují hlásku R. První obrázek je věnovaný hlásce R na vybraných obrázcích³⁴, druhý obrázek se zabývá hláskou R pomocí příběhu.³⁵

Obrázek 1: Nácvik hlásky R pomocí obrázků

Obrázek 2: Nácvik hlásky R pomocí příběhu

Na tomto cvičení sledujeme několik oblastí. Nejprve se zaměříme na oblasti spojené se smyslovým poznáním, následně popíšeme jednotlivé jazykové či jiné roviny, které můžeme u cvičení sledovat.

³⁴ FIALOVÁ, Hana. *Logopedie s Povídálkem – R*, str. 59

³⁵ STREJČKOVÁ, Ludmila. *Logopedie: texty, hry a úkoly pro nácvik výslovnosti*, str. 45

10.1 ROZVÍJENÍ DÍTĚTE V OBLASTI ZRAKU

Při pohledu na oba typy obrázků získáme mnoho informací. Nejenže můžeme pracovat s nácvičkou písmene r v mladším školním věku. V obrázku číslo 1 jich vidíme hned několik. Pracovat s ním můžeme tak, že dítěti zadáme tyto otázky a úkoly: Na kterých obrázcích je zvíře? Které obrázky zobrazují roční období? Dokážeš sám předvést, jak chodí rak? S takovými obrázky můžeme také pracovat formou hry, například si obrázky vytiskneme dvakrát a zahrajeme si pexeso, nebo jeden vybraný obrázek zvětšíme a rozstříháme tak, aby ho dítě znovu sestavilo.

10.2 ROZVÍJENÍ DÍTĚTE V OBLASTI ZVUKOVÉHO VNÍMÁNÍ A ZVUKOVÉ PAMĚTI

Také sluch je pro nás jedním z důležitých smyslů. S jeho pomocí rozlišujeme zvukovou komunikaci. S dítětem si můžeme zaspívat o některém z obrázků, které máme před sebou. Vhodné také je, abychom si jednotlivá slova prošli a dítěti správně ukázali, jak máme tvarovat ústa, abychom příslušnou hlásku vyslovili.

Děti se mnohem lépe učí ve chvíli, kdy pracují s rytmem či písničkou. Můžeme si s dítětem zaspívat vlastní píseň, do které umístíme všechna slova.

Samotná činnost je vhodná při práci v klidu a v tichu. Běžný ruch, který třída vydává, by mohl působit rušivě, dítě by se mohlo obávat, že ho někdo uslyší a necítilo by se bezpečně.

10.3 ROZVÍJENÍ DÍTĚTE VE VNÍMÁNÍ PROSTORU A ČASU

Důležitými faktory pro vnímání prostoru a času jsou – pohyb, zrak, sluch a hmat. Dítě lépe vstřebává pojmy jako je nahoře – dole, vpředu – vzadu, vpravo – vlevo, pokud jsou mu názorně předvedena a slova aktivně využívá. Současně by mělo vnímat části a celky – např. ve školce, ve škole, nebo venku, kde je místo pro odpočinek, kde se jí a spí a z hlediska času, jestli je den nebo noc, jak je den rozložen v časové rovině – ráno, dopoledne, odpoledne, večer, noc a časové údaje – den, týden, měsíc, rok.

S ohledem na obrázky můžeme zařadit i kreslení, na kterém nám dítě může předvést vnímání prostoru, např. jakým směrem vede auto na silnici.

10.4 ROZVÍJENÍ DÍTĚTE V MOTORICKÉ OBLASTI

Hrubá motorika

Naší snahou bude, aby při venkovních aktivitách dítě využívalo pohybu celého těla, tj. aby skákalo, běhalo, lezlo atd. Budeme ho pozorovat, jak provádí určité pohybové aktivity a poznamenejme si ty, které dítěti dělají problém a je nutné jejich častější procvičování. Na uvolňování hrubé motoriky (následně i té jemné) bychom neměli zapomínat převážně v době, kdy se chystáme psát či kreslit.

Jemná motorika

K rozvíjení jemné motoriky přispívá mnoho každodenních aktivit, které v MŠ probíhají. Dítě pracovalo se stavebnicemi, navlékalo korálky, drželo tužku při kreslení, hrálo si s pískem, modelovalo, trénovalo tzv. solení aj. Na základní škole, a to převážně v 1. třídě, ještě zařazujeme tyto činnosti, protože dítě není zcela upevněné v této činnosti. Při kresbě můžeme sledovat držení pastelky či laterality.

Jemná motorika nám také mnohé vypovídá o motorice mluvidel a očí. Pro rozvoj řeči je právě cvičení mluvidel velmi důležité. V našem případě máme obrázky, které vyjadřují podstatná jména. Procvičování a trénování mluvidel je v našem případě však jednodušší než u logopeda.

10.5 FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA

Jedná se o rovinu správného rozlišování a vyslovování slov. Výše uvedené obrázky jsou zaměřené na podstatná jména, což je pro dítě jednodušší. Jak již bylo zmíněno výše, dítě seznámíme se správným zněním slov. Výslovnost mu předvedeme a procvičujeme ji s ním. Obrázky můžeme využít například k dalšímu vyprávění. Usilujeme především o to, aby dítě samo zkoušelo hlásku vyslovit a procvičilo si jí. Dítě převážně sledujeme, aby slova nekomolilo, nezkracovalo a vyslovovalo je správně.

10.6 MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ ROVINA

U této roviny jde o užívání jednotlivých slovních druhů. Naší snahou je rozšiřovat slovní zásobu při používání podstatných jmen, sloves a přídavných jmen. Také při použití rodu, dokončování vět a času dohlédneme na jejich správnost.

10.7 LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÁ ROVINA

Zde se jedná o pasivní a aktivní zásobu dítěte, jak dítě porozumí řeči a vyjádří jí. Pracovní listy s obrázky volíme tak, aby byla náročná vůči věku dítěte. Nesnažíme se dítě odrazit složitostí a náročnými úkoly. S dítětem tedy pojmenováváme obrázky s tím, že pojmenování můžeme rozšířit i na další slova, se kterými se dítě setkalo. Otázka: Jaká další slova obsahují hlásku r? Dítě si na základě vlastní zkušenosti nejlépe rozšíří slovní zásobu.

10.8 PRAGMATICKÁ ROVINA

Tato rovina by měla dítě podporovat v sociální komunikaci mezi svými vrstevníky i ostatními osobami, které se pohybují v jeho okolí. Podpoříme, aby se dítě zapojovalo do her, a budeme s ním procvičovat sociální dovednosti (pozdravit, poprosit, poděkovat, půjčit si od někoho hračku atd.).³⁶ Mimo jiné to opět můžeme spojit s naším pracovním listem a druhým uvedeným obrázkem. Dítě pojmenovává, co se na obrázku odehrává, a přitom si procvičuje hlásku r. Na druhém obrázku vidíme: chlapce, který trhá hrušku, dále čerta, ještěrku a v neposlední řadě hrušky. S dítětem se můžeme pokusit vymyslet pohádku, která by popisovala tuto situaci a sdílet jí ve třídě.

10.9 POMŮCKY NA ROZVÍJENÍ DÍTĚTE

Pomůček pro rozvíjení dítěte je celá řada. Ať už jsou to samotné kartičky s obrázky, knihy s obrázky, hračky apod. Pro rozvoj dítěte bych umožnili volný přístup k těmto

³⁶ BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let.*

didaktickým pomůckám. V dosahu by dítě mělo mít hmatové a zvukové pomůcky, které rozvíjí smysly dítěte. Pro rozvoj jemné motoriky bychom dítěti často nabízeli hraní s přírodními materiály, jako je písek, dřevo, voda, kamínky a jiné přírodniny.

ZÁVĚR

V této závěrečné práci jsme se věnovali poruchám řeči, které se objevují u dětí v mateřské škole a některé z nich přetrvávají i v mladším školním věku. Jak jsme již psali výše, až čtvrtina dětí při příchodu na základní školu neumí správně vyslovovat hlásky r a ř. Tato vada je však tolerována, tréninkem a časem se sama upraví.

V teoretické části této práce jsme se věnovali ontogenezi řeči, klasifikovali jsme jednotlivé etapy vývoje řeči. Charakterizovali jsme optimální vývoj řeči, jaké jsou příčiny poruchy řeči, jakým způsobem dochází k jejímu vyšetření a kdo se na ní podílí, zaměřili jsme se na diagnostiku a poruchy vývoje dětské řeči z mnoha oblastí. Nedílnou součástí přechodu z předškolní do školní docházky je školní zralost. Uvedli jsme, co vše musí dítě zvládat, aby bylo schopné se adekvátně vzdělávat na základní škole.

Komunikace je nedílnou součástí nejen našeho vzdělávání, ale celkového života. Dorozumívání, porozumění či prosté vyjádření myšlenek je důležité pro náš další vývoj a směřování.

V praktické části této závěrečné práce jsem se zaměřila na setkání, která jsem také absolvovala z pozice pedagoga i asistenta pedagoga. V první části je popisována schůzka s pedagogickým týmem, s pedagogem, s rodiči i samotným dítětem.

Druhá část praktické části je zaměřena na správné vyslovování hlásky r. Na dvou obrazových přílohách sledujeme, jakým způsobem můžeme dítě učit správně vyslovovat tyto hlásky. Toto učení rozvíjíme nejen z hlediska jazykové oblasti, ale také z mnoha dalších rovin.

Úlohou asistenta pedagoga či pedagoga je především vzdělání a rozvoj dítěte komplexně a ve všech rovinách a oblastech. Práce s dětmi nemusí obohatit pouze děti, ale také nás, kteří s nimi pracujeme.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BAŘINKOVÁ, Zonna a kol. *Spolupráce s asistentem pedagoga: metodika*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-87652-65-7.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Brno: Edika, 2015. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0658-1.
- DLOUHÁ, Olga; ČERNÝ Libor. *Foniatricie*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-7492-314-2.
- DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*. Praha: Galén, 2017. ISBN 978-80-7492-314-2.
- DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3. vydání. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. Logopaedia clinica. ISBN 978-80-902536-6-7.
- FIALOVÁ, Hana. *Logopedie s Povídkem - R*. Ilustrovala Edita PLICKOVÁ. Brno: Edika, 2017. ISBN 9788026611530.
- JEDLIČKA, Ivan. *Vývoj řeči*. In: ŠKODOVÁ, E. JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.
- KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návod pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 9788027192915.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006. 224 s. ISBN 80-247-1110-9.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1026-9.
- KURIC, Josef a kolektiv. *Ontogenetická psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- STREJČKOVÁ, Ludmila. *Logopedie: texty, hry a úkoly pro nácvik výslovnosti*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0882-0.

- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- KAPALKOVÁ, Svetlana. *Vývin reči*. In: KEREKRÉTIOVÁ, A. *Základy logopédie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009. ISBN 978-80-223-2574-5.
- LECHTA, Viktor. *Terapia narušenej komunikačnej schopnosti*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2002. ISBN 80-8063-092-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

- ZORMANOVÁ, Lucie. Složky školní zralosti. *Dum.rvp.cz* [online]. 2019 [cit. 2020-11-22]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/22117/SLOZKY-SKOLNI-ZRALOSTI.html/>

SEZNAM ZKRATEK

MŠ	-	Mateřská škola
ZŠ	-	Základní škola
ORL	-	Otorhinolaryngologie
EEG	-	Elektroencefalografie
ADHD	-	Attention Deficit Hyperactivity Disorder (v překladu z angličtiny: hyperkinetická porucha)
IQ	-	Intelligenční kvocient
IVP	-	Individuální vzdělávací plán

SEZNAM OBRÁZKŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Nácvik hlásky R pomocí citoslovcí	30
Obrázek 2: Nácvik hlásky R pomocí příběhu	30

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
----------------------------	---

Příloha A – Dotazník

Otázka	ANO	NE	Jiná odpověď	Poznámky
Když se společně setkáte doma, povídáte si?				
Má Vaše dítě kladný vztah k četbě?				
Čtete si společně před spaním?				
Vyprávíte si, o čem jste společně četli?				
Hraje si Vaše dítě rádo s hračkami?				
Jaká hračka je jeho nejoblíbenější?				
Hraje si Vaše dítě samo? Nepotřebuje k tomu dospělého?				
Jakým způsobem u Vás probíhá například čištění zubů?				
Kreslí Vaše dítě rádo?				
Co na obrázky Vaše dítě nejraději maluje?				
Jaké barvy na obrázcích převládají?				
Má Vaše dítě rádo ovoce?				
Jí také zeleninu?				
Spí Vaše dítě samo v posteli, nebo s Vámi?				
Má Vaše dítě sourozence?				
Rozumí si Vaše dítě se sourozencem?				

Setkává se Vaše dítě s prarodiči? Je u nich rádo?				
Má Vaše dítě domácí zvíře?				
Stará se Vaše dítě o domácí zvíře?				
Má Vaše dítě rádo zvířata?				
Napodobuje rádo zvuky zvířat?				
Chodíte společně do přírody?				
Má dítě zájem o přírodu?				
Vymýšlí si dítě rádo své příběhy?				

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Karolína Kučerová

Název kurzu: DVPP DPS

Název práce: Nejčastější poruchy řeči u předškolních dětí v běžné MŠ a u dětí mladšího školního věku

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 29

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 2

Počet ostatních zdrojů: 0